

Makovecz Imre

Makovecz Imre (1935–2011) magyar építész, képzőművész, társadalomszervező, a magyar organikus építészet egyik megteremtője, Csete György (1937–2016) építésszel együtt a Magyar Művészeti Akadémia alapítója. Építészeti felfogása a Steiner által kidolgozott antropozófián alapult, ahogyan ő maga számos alkalommal kifejtette, ám ezen túllépve önálló irányzat kialakítására törekedett. Mivel alkotói karaktere alapvetően művészi jellegű, sokoldalúsága pedig polihisztori mértékkel mérhető, így filozófiája a fogalmak és a teremtő képzelet tüzeiben formálódott. Önálló bölcséleti művet nem írt, gondolatai esszéiből, a vele készült interjúkból és – munkásságára jellemző módon, amelyben szellem és cselekvés egységet képez – építészeti alkotásaiból ismerhetők meg. Építészeti felfogása egybevágott az 1960-as években kialakuló konceptuális művészettel, elméletét azonban nem az építési gyakorlat helyett, hanem azt megújító módon gondolta el. Törekvéseiben szerepet játszott a korszak úttörő művészeivel, különösen Erdély Miklós (1928–1986) költővel és Lakner László (1936–) festőművésszel ápolit

barátsága. A modernség művészeként univerzális világmodellt keresett, amit az 1950-es és 60-as évek elnyomó társadalmi viszonyai között kényszerűen magánlakásokon működő társaságok által gyakorolt antropozófiában talált meg. Steiner – s nyomában Makovecz Imre – alapvetése, hogy a világ egésze organikus egység, az anyagi és a szellemi szféra szintézise. „Az antropozófiái szellemtudomány... annak az elismerésén alapszik, hogy a fizikai világ mögött és azzal bensőségesen összekapcsolódva egy szellemi-érzékeleti világ van...” (vö. Rudolf Steiner: *Anthroposophie, ihre Erkenntniswurzeln und Lebensfrüchte*, GA78, 1986; magyarul uó: Előadás az 1921-es stuttgarti antropozófiái kongresszuson [<https://bocs.hu/3part/steiner-03-07.htm>])). A szellem mint világalkotó tényező tételezése hasonlóan végigvonul Makovecz Imre gondolatrendszerén és építészetén: „...konkrét szellemi látáson való cselekvésekről van szó, a megismerésből való cselekvésekről...” (Makovecz szavai, lásd: Beke László beszélgetése Makovecz Imrével; *Bercsényi* 28–30, 1981, 3–17. old.) Építészetének organikus karaktere jelenti egyfelől

A Makovecz Imre tervezte Stephaneum déli oldala Piliscabán, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán, 2008 © Wikimedia Commons

az anyagi és a szellemi világ, másfelől az ember integritásának tételezését, ahogyan ezt az organikus építészet amerikai alapítói, Louis Sullivan (1856–1924) és Frank Lloyd Wright (1867–1959) értették, akik, Makovecz Imre felfogásához hasonlóan, az organikusságot nem mint stílárisk formaegyüttest, hanem mint belső lényeket gondolták el. Makovecz munkássága döntően járult hozzá az önálló karakterű magyar organikus építészet megteremtéséhez, s ebben építészete gondolati megalapozása kulcsszerepet játszik. Filozófiáját sajátos fogalmai segítségével tekinthetjük át, melyek az idővel és a jelenléttel kapcsolatosak. „Bennem a megtörtént és ami megtörténhetett volna együtt adják a jelenvalót” (Makovecz Imre: *Tervek, épületek, írások 1959–2001* [Gerle János, szerk.] 2002, 136. old.) – foglalta össze a mitikus gondolkodásra jellemző módon időfelfogását. A modern kor alapélményét, az idő folyamatosságának megtörését a jelenlétesztés és emlékezetvesztés fogalmaival írta le, mint amit szellemileg és építészetiileg is jóvátenni kívánt. „A jelenlét mulasztása talán korunk legjellemzőbb tünete. Ezt a csaknem fizikai felejtést azo-

nosnak érzem a pusztulással. Az önmagát elfelejtett emberiség képe azonos a kihalt Föld képével.” (Makovecz Imre: *Napló II. Uő: Tervek, épületek, írások 1959–2001*, i. m., 66. old.) Építészetiileg ez a globalizált ipari háztérmeles helyett a helyi kezdeményezésre és helyi erőkből épült házak létrehozásának támogatását jelentette. A szovjet korszak építészetére jellemző geometrikusságot a személyesség elfeledésének, az ebből fakadó mentális betegség kifejezésének tartotta, amelyre az organikus építészet jelenthet gyógyírt. E felfogása egybecsengett Steiner gyógyító törekvéseivel, melyek a biodinamikus gazdálkodásban, a Camphill-mozgalomban, vagy az antropozófiai gyógyászat homeopatikus törekvéseiben fejeződnék ki. Makovecz Imre hasonlóképpen gyógyítónak tartotta a társadalmi organizmus generációs folytonosságának erősítését, valamint a személyt, a személyességet, szemben a társadalomban eluralkodó, a pénz által kifejezett személytelenséggel, mechanisztikussággal, közvetettségel. Makovecz felfogásában az épület lény, aki az emberi világ és az univerzum egységét fizikai és szellemi tekin-

Louis Sullivan,
Sullivan Center,
1899, Chicago
© Wikimedia
Commons

tetben is megtestesíti. Formájában az épület egyesíti az ásványi, a növényi és az emberi szinteket, melyek nyitottak a magasabb szellemi világokra. Ez utóbbit Makovecz Imre az épületeire jellemző toronyalakzatokkal, szárnyformákkal, illetve az immanens belső világot dinamikusan felfelé megnyitó formákkal fejezte ki. Ezért végezte el *Mozgásforma-vizsgálatok* (1969) és *Minimáltér-kísérlet* (1972) c. akcióit, amelyek az antropomorf építészeti tér kialakítására irányultak; ebből született világhírű műve, a Farkasréti ravatalozó (1975), mely az emberi mellkast formázó bordázattal a test-lélek viszonyt hivatott építészeti ábrázolni. Az építész e szerint a formát nem másolás, hanem szellemi átélés útján hozza létre. Az épületnek az emberi alakkal, arccal való azonosítása a steineri építészetszemlélet egyik alapelve (vö. Rudolf Steiner: *Wege zu einem neuen Baustil. „Und der Bau wird Mensch“: Acht Vorträge, gehalten in Berlin und Dornach zwischen dem 12. Dezember 1911 und dem 26. Juli 1914*, 1992. „Utak egy új építészeti stílushoz. »S az épület emberré lesz.«. Nyolc előadás, melyeket a szerző 1911. december 11. és 1914. július 26. között tartott Berlinben és Dornachban”; magyarul részlet, uő: A Goetheanum építési gondolata, *Országépítő*, 2007, 2, 5. old.). A Steiner által tervezett első és a második Goetheanum épületei mellett valójában Makovecz Imre építészete az, amely következesen kibontva, nagy léptékben valósította meg ezt az elvet. Makovecz társadalmi koncepciójában az építészet mint a társadalmi organizmus működésének része, egyszerre folyamat és mű, amelyet elsősorban az emberi lélek kivetülésének tekintett. Építészet és társadalom viszonyában az *építés drámáját*, magát a folyamatot fontosabbnak tartotta a formánál is. „Magam a szerves építészet legfontosabb ügyének nem az építészet stílárú kérdéseit tartom, hanem tevékenységünk dramaturgiáját. Nem az épület formája fontos, nem az, hogy milyen anyagokból épült, ... hanem a dolog *drámája*, amely alapvetően befolyásolja a többit.” (Makovecz Imre: A helyi cselekvés. *JAK füzetek* 38, 1988, 202. old.) Helyi cselekvésfelfogása párhuzamba állítható Joseph Beuys (1921–1986) szintén az antropozófiából merítő német képzőművész „társadalmi plasztika” (*soziale Plastik*) fogalmával, amely a művészi formálás valóságos terepének és egyben anyagának tekinti a társadalmat (vö. Joseph

Beuys: *Aufruf zur Alternative [„Felhívás alternatívára”]. Frankfurter Rundschau*, 23. Dezember 1978). Míg azonban Beuys a posztindusztriális társadalmat alkotó tömegre kívánt hatni, Makovecz Imre a társadalmat hármassal felépítésűnek tekintette, ennek személyes működését kívánta elősegíteni. Számára az építészet mint a *jelenlét* előállításának eszköze, alanya és tárgya létezik, miáltal a tevékenység ugyanolyan fontossá válik, mint annak eredménye, az épület. A *társadalmi cselekvés* életművében az építészethez hasonló, a steineri értelemben vett organikus felfogásból következően fontos része. „A közösségalakítást mint a jelenkori művészet egyik ágát kellene lehetőleg pontosan jellemezni...” (A tokaji közösségi házról. Makovecz Imre: *Tervek, épületek, írások 1959–2001*, i. m., 69. old.) Makovecz az 1960-as és 70-es években magánépítészeti mesteriskolát tartott fenn a lakásán, majd 1989-ben Kampis Miklós (1935–2020) művészettörténésszel és Kálmán István (1937–2020) vegyésztechnikussal megalapították a Kós Károly Egyesülést és annak Vándoriskoláját, 1992-ben pedig huszonnégy művészársával társadalmi egyesületként hozta létre a Magyar Művészeti Akadémiát, amely 2010 után Magyarország vezető művészeti intézménye lett. Legnagyobb építészeti alkotása, mely még életében megvalósult, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Piliscsabán létesített Bölcsészettudományi Kara (építési munkálatai 1992-ben indultak meg, és máig nem fejeződtek be), amelynek főépületei a magyar építészet maradandó alkotásai közé tartoznak; ezen belül a Stephaneum épülettömege összefoglalja Makovecz Imre építészeti felfogásait, szellemi látásmódját, a kereszténység jellegére és hivatására vonatkozó vízióját (a kampuszt az egyetem 2019-ben átadta a Makovecz Alapítványnak, a kart elköltöztette). Makovecz Imre építészete a kor szellemtelen, technicista, globalizálódó építészetével szemben kialakult ellenállásból emelkedett ki, hogy az elutasításon túllépve új szellemi látásmódot hozzon létre, amely a magyar művészettörténet kiemelkedően fontos, eszmeileg megalapozott fejezete. Makovecz Imre munkásságát tanítványai, valamint a Makovecz Alapítvány gondozzák; hatása idehaza és külföldön a legjelentősebb építészekével vetekszik.

TOVÁBBI IRODALOM

- Cook, Jeffrey: *Seeking Structure from Nature* (1995);
- Heathcote, Edwin: *Imre Makovecz: The Wings of the Soul* (1997);
- Ekler Dezső: *Építészet innen és túl – Makovecz Imre tereiről* (1986). Ekler Dezső: *Ember és háza* (2000);
- Tischhauser, Anthony: *Bewegte Form. Der Architekt Imre Makovecz* (2001);
- Keserü Katalin: *Makovecz Imre: Kísérletek – épületek. Az 1960–70-es épületek / Imre Makovecz: Experiments – Buildings. The 1960s and '70s* (2023);
- Portoghesi, Paolo: Makovecz (2014);
- Makovecz Imre: *Tervek, épületek, írások. II. kötet* (Götz Eszter, szerk.) (2015);
- Csernyus Lőrinc – Dénes Eszter (szerk.): *Nemzetközi Makovecz-konferencia – Makovecz 80 International Conference: Előadások* (2015);
- Makovecz Imre: *Írások 1989–2000* (2016).